

underliggende betydningsmæssige sammenhænge i danske sproghandlinger i forhold til overfladeregistreringer som subjekt, objekt mv.

6. Referencer

- Bache, C. (1985): Verbal Aspect, Odense: Odense University Press.
Bartsch, R. (1971): Adverbialsemantik, Frankfurt am Main: Athenäum Verlag.
Brugmann, K. (1904): Kurze vergleichende Grammatik der indogermanischen Sprachen, Straßburg.
Comrie, B. (1976): Aspect, London/New York/Melbourne: Cambridge University Press.
Diderichsen, P. (1946): Elementær Dansk Grammatik, København: Gyldendal.
Dik, S. (1989): The Theory of Functional Grammar, Dordrecht: Foris Publications.
Forsyth, J. (1970): A Grammar of Aspect, Cambridge: Cambridge University Press.
Givón, T. (1984): Syntax, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
Hansen, E./Lund, J. (1983): Sæt tryk på, København: Lærerforeningernes Materialeudvalg.
Hansen, Aa. (1967-69): Moderne Dansk, København: Grafisk Forlag.
Langacker, R. (1987): Foundations of Cognitive Grammar, Stanford: Stanford University Press.
Langenmayr, M. (1979): Sprachliche Kommunikation, München: Bardtenschlager Verlag.
Laureys, G. (1979): De adverbiale bepaling in het Zweeds, Gent: Gent University Print.
Mikkelsen, Kr. (1911): Dansk Ordføjningslære, København: Lehman & Stages Forlag.
Nedergaard Thomsen, O. (1991): Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation in Danish?, In: Acta Linguistica Hafniensia, Vol. 23: p.145 - 196.
Nedergaard Thomsen, O. (1992): Unit Accentuation as an Expression Device for Predicate Formation. The Case of Syntactic Noun Incorporation in Danish, publiceres In: Fortescue, M. et al.: Layered Structure and Reference in a Functional Perspective, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
Platzack, Chr. (1979): The Semantic Interpretation of Aspect and Aktionsarten, Dordrecht: Foris Publications.
Porzig, W. (1927): Zur Aktionsart indogermanischer Präsensbildungen, In: Indogermanische Forschungen 45: p. 152-167.

Mette Kunøe og Erik Vive Larsen (udg.):
4. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog,
Århus 1993

SPROGHOLDNINGER OG SPROGLIG ADFÆRD HOS SKOLEELEVER PÅ FYN

Af Hans Jørgen Ladegaard (Odense Universitet)

Traditionelt set har sociolingvistikken udmærket sig ved i overvejende grad at være en deskriptiv videnskab, der har konstateret og udforsket interrelaterede sproglige og sociologiske fænomener, men kun i forholdsvis ringe grad søgt at forklare disse forhold. Sådan fremstilles problematikken i hvert fald hos Giles (1979), der beklager, at så forholdsvis få sociolingvister har gjort forsøg på at give uddybende forklaringer på de sproglige forhold, de har beskrevet. Giles (1979:2) udtrykker det således:

One begins to feel a little uneasy when few attempts have been made to move us from the what, when and where to the why of sociolinguistics. Hence, if we are going to understand why individuals acquire, use and react to language and its varieties in the way they do, we require a greater understanding of the dynamics of attitudes, motivations, identities and intentions, that is, social psychological phenomena.

Meget er imidlertid sket indenfor området, siden denne udtalelse blev fremsat. Specielt i den engelsktalende verden har en lang række undersøgelser og eksperimenter været med til at forkorte afstanden mellem sociolingvistik og socialpsykologi og på denne måde understreget, at der synes at være en sammenhæng mellem f.eks. identitet og sprogbrug og mellem sprogholdninger og sprogforandringer. I Danmark er brugen af det socialpsykologiske begrebsapparat i analysen af sproglige forhold dog fortsat ret beskeden, og nærværende undersøgelse skal derfor ses som et supplement til de forholdsvis få eksperimenter, der har været med til at udbrede kendskabet til disciplinen i den hjemlige kontekst (se f.eks. Pedersen, 1986 og Kristiansen, 1991).

Indenfor socialpsykologien betragtes attituden som et af disciplinens grundpiller og er derfor også et af de vigtigste forskningsobjekter. Traditionelt defineres attituden som en tredimensionel størrelse bestående af en kognitiv dimension (d.v.s. den viden og erfaring individet har i forhold til et givet objekt),

en affektiv dimension (d.v.s. de følelser, som viden og erfaring fremkalder) og endelig en konativ dimension (d.v.s. den handling eller respons, som viden, erfaring og følelser fremkalder hos individet). I den sproglige kontekst har langt de fleste eksperimenter koncentreret sig om at undersøge de følelser (og til dels også den viden), som sproget fremkalder hos individet, hvorimod det handlingsmæssige aspekt kun i meget ringe omfang har været behandlet. En undtagelse er Bourhis & Giles (1976) og Kristiansen & Giles (1992), der fandt frem til, at de overordnede tendenser fra diverse teoretiske sprogholdningseksperimenter blev bekræftet i deres adfærdseksperiment. Her blev h.h.v. et teater- og biografpublikum anmodet om at udfylde et spørgeskema; opfordringen blev givet på såvel standardvarianten som forskellige regionale og sociale ikke-standard varianter¹, og resultaterne viste, at brug af standardvarianten resulterede i den mest positive adfærd. I disse eksperimenter er der imidlertid ikke gjort forsøg på at teste sammenhængen mellem sprogholdninger og sproglig viden og adfærd hos den samme informantgruppe, og derfor er det ikke muligt på baggrund af disse resultater at udtale sig om, hvorvidt den sproglige adfærd kan forudsiges v.h.a. kendskab til holdninger og viden. En undersøgelse af denne type efterlyses da også hos flere socialpsykologiske lingvister (f.eks. Giles & Coupland, 1991). Det primære formål med sådanne eksperimenter er ifølge forfatterne at få en øget forståelse af sproget i funktion samt i højere grad at kunne definere, hvad sprogholdninger gør - og ikke kun hvad de er. Opgaven bliver derfor at konstruere et eksperiment, der gør det muligt at registrere og analysere sproglig viden, følelse og adfærd hos den samme informantgruppe med henblik på at finde frem til en eventuel korrelation mellem disse tre komponenter.

Når det drejer sig om en registrering og analyse af den sproglige attitudes affektive dimension kan fremgangsmåden fra de traditionelle "matched-guise" (MG) eksperimenter danne udgangspunkt. Ideen bag MG-teknikken er, at informanterne lytter til optagelser med den samme speaker, som optræder flere gange i forskellige sproglige 'forklædninger' - og bliver bedt om at karakterisere personerne bag stemmerne på båndet v.h.a. et spørgeskema, hvor de bl.a. vurderer speakernes formodede intelligens, uddannelse, sociale status, venlighed, pålidelighed etc. Formålet med denne indirekte eliciteringsmetode er at finde frem

til de private, ucensurerede holdninger, som et traditionelt interview normalt ikke ville afsløre. I den forbindelse er det vigtigt, at informanterne ikke er bevidste om eksperimentets formål, og at sprogsprøverne bliver så kontrollerede, men samtidig autentiske, som muligt, så man med rimelig sikkerhed kan sige, at de sproglige varianter er bestemmende for, om den samme speaker vurderes forskelligt afhængig af den sproglige 'forklædning'.

Hvad angår attitudeens kognitive dimension, indgår dette element også hyppigt i de traditionelle sprogholdningseksperimenter. Her testes informanternes sproglige viden f.eks. v.h.a. et spørgeskema, hvor der kan fokuseres på informanternes evne til at genkende sprogsprøver og placere dem regionalt og socialt samt kendskab til egen sprogbrug. Det adfærdsmæssige element er imidlertid meget vanskeligere at teste. Dette hænger for det første sammen med, at observering og analyse af såkaldt 'naturligt sprog' er problematisk. Dernæst er det ifølge Ajzen & Fishbein (1977) af afgørende betydning, at der er den størst mulige grad af overensstemmelse mellem de holdnings- og adfærdsmæssige entiteter, som individet h.h.v. forholder sig til og handler ud fra. Omsat til en sproglig kontekst betyder det størst mulig overensstemmelse mellem *handlingen* (den sproglige ytring/sprogsprøven), *målet for handlingen* (samtalepartnere/speakeren) samt *konteksten*, hvori handlingerne udføres og *tidspunktet* for disses udførelse i de metoder, der benyttes til h.h.v. den holdnings- og den adfærdsmæssige registrering. Ifølge Ajzen & Fishbein (op. cit.) er eksperimentets validitet afhængig af, at disse forhold i videst muligt omfang bliver kontrolleret under hele undersøgelsen.

Det primære formål med den undersøgelse, der skal fremlægges i det følgende, bliver således at: (1) Undersøge en evt. sammenhæng mellem sprogholdninger og sproglig adfærd hos den samme informantgruppe. På baggrund af et traditionelt sprogholdningseksperiment (MG) suppleret med en registrering af sproget i en social sammenhæng ønskes belyst, om man ud fra et kendskab til individets sproglige attituder kan forudsige noget om den sproglige adfærd. Dernæst bliver de sekundære formål at: (2) Registrere lokalpræget hos informantgrupper (skoleelever) med forskellig socialklassebaggrund og i forskellige undervisningsmæssige sammenhænge (folkeskole/privatskole) - og at: (3)

Registrere variationsgraden i den sproglige ytring afhængig af samtalepartner, kontekst og emne, og herunder om der kan findes belæg for anvendelse af lingvistisk akkommodation² (se Beebe & Giles, 1984).

Metode

Informanter

I undersøgelsen medvirker der informanter fra fire forskellige 8. og 9. klasser fordelt på tre forskellige skoler, én folkeskole (FS) og to privatskoler (PS1 & PS2). Klasserne er tilfældigt udvalgt, mens de enkelte skoler er valgt med henblik på at opnå stor bredde i elevernes socialklassebaggrund. En stor del af elverne i FS kommer ifølge skolens egne oplysninger fra socialt-forholdsvis dårligt stillede miljøer. PS1 er derimod en forholdsvis prestigebetonet privatskole, der fortrinsvis tiltrækker elever fra socialt bedrestillede miljøer, mens PS2 har et langt mere blandet elevklientel. Forklaringen på at søge en forskel i elevernes socialklassebaggrund er en interesse for at undersøge, hvorvidt denne variabel spiller afgørende ind på elevernes sprogbrug (standard/ikke-standard), på deres sprogholdninger og sproglige bevidsthed.

I de fire omtalte skoleklasser er der ialt 81 elever, men 5 af disse har af forskellige årsager måttet udelades, således at undersøgelsen omfatter 76 informanter fordelt på 41 piger (53,9%) og 35 drenge (46,1%). Deres gennemsnitsalder er 15,1. Informanternes bopæl, fødested, samlede socialklassefordeling³ samt deres selvrapporterede sproglige baggrund og navnet på den ikke-standard variant, de mener at tale, fremgår af følgende opstillinger.

Bopæl:	Fødested:	Socialgruppefordeling:
Odense 69 (90,8%)	43 (56,6%)	SG 1 23 (30,3%)
Omegn 7 (9,2%)	8 (10,5%)	SG 2 34 (44,7%)
Jylland -	7 (9,2%)	SG 3 18 (23,7%)
Sjælland -	8 (10,5%)	Ikke oplyst 1 (1,4%)
Udlandet -	9 (11,8%)	
Ikke oplyst -	1 (1,4%)	

Med hensyn til den sproglige baggrund har informanterne placeret sig selv på en skala fra 1 (dialekttalende) til 5 (rigsmålstalende) i overensstemmelse med,

hvordan de opfatter deres egen sprogbrug og derefter søgt at kategorisere sproget ved hjælp af dialektnavn.

Selvrapporteret sproglig baggrund:	Selvrapporteret dialektnavn:
1 (dialekttalende) 4 (5,3%)	Fynsk 36 (47,4%)
2 7 (9,2%)	Sjællandsk 6 (7,9%)
3 31 (40,8%)	Jysk 3 (3,9%)
4 20 (26,3%)	Andet 1 (1,4%)
5 (rigsmålstalende) 5 (6,6%)	Ved ikke 2 (2,6%)
Ikke oplyst 9 (11,8%)	Ikke oplyst 28 (36,8%)

Sprogprøver

De sprogprøver, der danner baggrund for eksperimentets kognitive og affektive del, består af fem korte, indholdskontrollerede fremstillinger. Sprogprøverne er konstrueret således, at de på den ene side søger at imødekomme det krav om større autenticitet, som bl.a. har været fremført i en del af den nyere MG-kritik (se f.eks. Bradac, 1990), og på den anden side søger at kontrollere de sproglige og indholdsmæssige variabler i så høj grad som muligt. Teksterne, der danner baggrund for de enkelte sprogprøver, er udformet, så de både sprogligt og indholdsmæssigt virker så neutrale som muligt. Der er ingen fremmedord og forholdsvis ringe grad af sproglig variation, længden er stort set ens, og indholdet er konstrueret således, at det ikke på nogen måde afslører noget om speakerens egenskaber. Formålet med disse bestræbelser er naturligvis at få sproget til at fremstå som den eneste variabel.

De sproglige varianter, der benyttes i eksperimentet, er henholdsvis fynsk, vestjysk, høj- og lavkøbenhavnsk (h-kbh. & l-kbh.) samt rigsmål (RM). Med h-kbh. menes den variant af københavnsk talesprog, der forbindes med høj socio-økonomisk status, og som primært lokaliseres til den nordlige del af København, mens der med l-kbh. refereres til den variant, der associeres med lav socio-økonomisk status, og som lokaliseres til (dele af) det indre København. M.h.t. en nærmere bestemmelse af RM henvises der til Brink & Lund (1975:763), der definerer dette som "dansk sprog, der ikke er lokalt bundet". For en mere detaljeret beskrivelse af ikke-standard varianternes afvigelser fra RM henvises der til Nielsen (1978;

1980), og Normann Jørgensen (1980).

Speakere

Undersøgelsens speakere er alle kvinder, imellem 26 og 32 år, akademikere eller studerende på videregående uddannelser. Desuden er de valgt således, at de alle har nogenlunde 'neutrale' og 'behagelige' stemmer med henblik på, at forskel i stemmekvaliteten ikke skal påvirke evalueringen. Sidst, men ikke mindst, er speakerne fortrolige med den sproglige variant, de taler. Med undtagelse af MG-repræsentanten er de alle opvokset med den pågældende sprogbrug. Om de enkelte speakeres regionale tilhørsforhold og sproglige baggrund kan der siges følgende: *Speaker A* er undersøgelsens MG-repræsentant. Hun er født i Charlottenlund og har talt h-kbh. under opvæksten. Senere har hun arbejdet og boet i det indre København, hvor ændringen i det sociale miljø også nødvendiggjorde et konsekvent sprogskifte til l-kbh. *Speaker B* er født og opvokset i Odense. Hun har talt fynsk under hele opvæksten og uddannelsesforløbet og forsøger stadig at bevare sit oprindelige sprog, selvom hun nu i arbejdsmæssige sammenhænge føler forventninger i retning af mere standardiseret udtale. *Speaker C* kommer fra Sønder Felding i Vestjylland. Hun har under opvæksten talt vestjysk i skolen såvel som hjemmet og har først i de senere år tillært sig rigsdansk til brug i arbejdsmæssige sammenhænge. *Speaker D* er født og opvokset i Ringe på Midtfyn, men har aldrig talt udpræget fynsk. Hun har desuden boet udenfor Fyn i længere perioder og taler derfor nu et rimelig neutralt RM, der vanskeligt lader sig knytte til noget bestemt område i landet.

Procedure

Planlægningen af de individuelle forløb skete i samarbejde med klassens lærere i dansk/samtidsorientering. Klasserne blev fulgt i fra ca. fire til ca. otte timer, hvoraf der blev foretaget optagelser i ca. 2/3 af tiden. Optagelserne fandt sted i såvel timer som frikvarterer m.h.p. at se, hvorvidt konteksten spiller afgørende ind på den sproglige adfærd. Informanterne blev ikke gjort bekendt med eksperimentets formål eller feltarbejderens identitet. Under optagelserne blev undervisningen styret af læreren, der forsøgte at gøre forløbet så autentisk som

muligt og i videst muligt omfang få eleverne til at snakke, mens feltarbejderen søgte at være så usynlig og passiv som muligt. Det overordnede formål var at skabe en atmosfære, hvor informanterne i mindst mulig grad var påvirkede af feltarbejderens tilstedeværelse. Lærerne stillede spørgsmål af såvel akademisk som mere almen karakter og forsøgte så vidt muligt også at holde sig tilbage og lade eleverne diskutere på egen hånd. Under disse mere private diskussioner samt i frikvarterer blev eleverne ikke informeret om, at der fandt optagelse sted. Det blev tilstræbt at råde bod på denne etisk diskutabel procedure ved efter forløbets afslutning at forklare hele sagens sammenhæng for informanterne og give dem mulighed for høre de pågældende sekvenser og gøre indsigelser.

Efter at optagelserne var afsluttet, blev informanterne præsenteret for holdningstesten. De blev bedt om at lytte til stemmerne på båndet og videregive deres umiddelbare førstehåndsindtryk af personerne bag m.h.t. dels deres status og kompetence og dels en række medmenneskelige og sociale egenskaber. Sprogprøverne blev afspillet to gange med en kort pause efter anden afspilning. Dernæst blev eleverne præsenteret for spørgeskemaets anden del, der fokuserede på en vurdering af en række sproglige egenskaber, og til slut blev de anmodet om at videregive en række personlige oplysninger. Forbindelsen mellem den enkelte informants sproglige ytringer og holdningstilkendegivelser blev rent praktisk sikret ved at give informanterne et nummer, som blev påtegnet såvel de sproglige bidrag som spørgeskemaerne.

Resultater

Den sproglige registrering

Undersøgelsens sproglige data blev først skrevet ud, fordelt på de enkelte informanter og derefter analyseret m.h.p. en belysning af den sproglige variation. Der blev fokuseret på den regionale variants udtalemæssige afvigelser fra RM, og der var tale om en analyse af følgende fem variabler: (1) *Stød* (former der på RM har stød vs. den hyppigt forekomne stødløshed på fynsk, [Ø] + vokalforlængelse). (2) *Blødt d* (RMs-formen [ð] vs. fynsk [Ø] + vokalforlængelse eller [d] uden vokalforlængelse). (3) *Nasalisering* af vokalen og udeladelse af nasalen ved pron. 'han/hun*' (RMs-formen [høn]/[hun] vs. fynsk [ha_ɨ]/[hu_ɨ]) (4) */a/-udtale* i visse

konstellationer (ofte foran labialer & velærer; RMs-formen [ɑ] vs. fynsk [a]). (5) *Det pers. pron.* i 1. per. sg., 'jeg' (RMs-formen [jæ]/[jə] vs. fynsk [jœ]/[je]).

(1) og (2) forekommer med langt den største hyppighed i almindeligt talesprog, og derfor er det muligt at udtale sig om realiseringen af disse variabler på baggrund af et forholdsvis begrænset datamateriale⁵. (3), (4) og (5) forekommer derimod sjældnere, og som oftest er det derfor kun hos de informanter, der har leveret et forholdsvis stort datamateriale, at der kan formuleres mere generelle udtalelser om realiseringen. M.h.t. udregningen af resultatet for de enkelte variabler henvises der til standardmetoden indenfor kvantitative undersøgelser, hvor man tæller antal forekomster ialt hos hver enkelt informant og dernæst antal ikke-standard-varianter af samme forekomst og omregner til procent. Tallet, der fremkommer for den enkelte variabel, er således et udtryk for, hvor stor en procentdel af det samlede antal forekomster, der udgøres af ikke-standard varianter. For at give et overblik over den enkelte informants sprogbrug som helhed er disse procentsatser derefter samlet, og informanten har fået tildelt en talværdi fra 1-5. Denne inddeling er valgt m.h.p. en sammenligning af den faktiske og den selvrapporterede sprogbrug, idet informanterne som nævnt selv har placeret deres sprog på et kontinuum fra 1-5. Inddelingen i de fem grupper er sket efter følgende mønster:

- 1) Meget kraftigt lokalpræg; langt overvejende ikke-standard former (80-100% ikke-standard forekomster af de omtalte variabler).
- (2) Kraftigt lokalpræg; overvejende ikke-standard former (60-80% ikke-standard forekomster af de omtalte variabler).
- (3) Midtergruppe; omtrent ligelig fordeling af standard og ikke-standard former (40-60% ikke-standard forekomster af de omtalte variabler).
- (4) Svagt lokalpræg; overvejende standardformer (20-40% ikke-standard forekomster af de omtalte variabler).
- (5) Meget svagt eller intet lokalpræg; langt overvejende standardformer (0-20% ikke-standard forekomster af de omtalte variabler).

I løbet af den sproglige analysefase blev en forholdsvis stor del af de ialt 76 medvirkende informanter sorteret fra. Det skyldes for de flestes vedkommende, at de ikke har ytret sig tilstrækkeligt til, at der på baggrund af de eksisterende data kan siges noget bestemt om deres sproglige mønstre. Hos andre informanter er de sproglige data udeladt, fordi disse elever af forskellige årsager ikke har deltaget i hele forløbet. Ifølge Labov (1966) er det desuden legitimt og ofte en

praktisk nødvendighed, at der sker en reduktion i antallet af informanter, når det drejer sig om en analyse af den sproglige variation indenfor et givet sprogsamfund. Dette sker ud fra den udbredte opfattelse blandt sociolinguister, at strukturen i den sproglige adfærd er forholdsvis ensartet, hvis der er tale om homogene informantgrupper m.h.t. alder, køn, social klasse, fødested og bopæl. Følgende tabel giver en oversigt over de 24 informanter, hvis sprog har været genstand for en tilbundsgående analyse, deres skoletilhørsforhold, socialklasse, køn samt selvrapporteret og faktisk sprogbrug.

Tabel 1

Informantnr. & skolebaggrund	Køn	Socialkl.	Selvrap. sprogbrug	Faktisk sprogbrug
1 (FS, 8. kl.)	K	III	?	3
4 (FS, 8. kl.)	K	III	3	2
5 (FS, 8. kl.)	K	II	?	1
6 (FS, 8. kl.)	M	III	?	2
7 (FS, 8. kl.)	M	III	1	2
8 (FS, 8. kl.)	M	II	3	2
12 (FS, 8. kl.)	K	II	2	2
13 (FS, 8. kl.)	K	II	2	3
1 (FS, 9. kl.)	K	II	3	4
9 (FS, 9. kl.)	K	III	5	2
10 (FS, 9. kl.)	M	III	1	1
14 (FS, 9. kl.)	M	I	3	4
15 (FS, 9. kl.)	K	III	3	3
18 (FS, 9. kl.)	M	III	4	2
3 (PS1, 8. kl.)	M	I	3	5
5 (PS1, 8. kl.)	M	I	4	4
11 (PS1, 8. kl.)	M	I	1	5
14 (PS1, 8. kl.)	K	I	4	5
2 (PS2, 9. kl.)	M	II	4	2
4 (PS2, 9. kl.)	K	II	4	5
6 (PS2, 9. kl.)	K	II	3	5
7 (PS2, 9. kl.)	M	II	4	2
9 (PS2, 9. kl.)	M	II	?	4
11 (PS2, 9. kl.)	K	I	5	5

Som det fremgår af tabel 1 er der tilsyneladende ikke noget fast mønster i forholdet mellem den selvrapporterede og den faktiske sprogbrug. Hos 20,8% af informanterne svarer tallene fra selvrapporteringen til resultatet fra den faktiske

analyse. Hos andre 20,8% er der derimod tale om overrapportering, det vil sige, at det faktiske sprog er mindre standardiseret, end informanten har rapporteret. Underrapportering, det vil sige, at sprogbrugen er mere standardiseret, end eleven har oplyst, sker imidlertid hyppigere, nemlig hos 41,7%. Endelig har det hos 16,7% ikke været muligt at lave en sammenligning, idet disse informanter ikke har kunnet karakterisere deres eget sprog.

Hvad angår de ekstralingvistiske variabler er der foretaget en variansanalyse ($p < 0,05$) af forholdet mellem den faktiske sprogbrug og henholdsvis køn og social klasse. På grund af det forholdsvis begrænsede antal informanter, der ligger under den værdi, man indenfor statistikken betegner som grænsen mellem små og store datasæt ($N=30$), skal resultaterne imidlertid tages med et vist forbehold. Med hensyn til køn er den gennemsnitlige værdi for drengenes sprogbrug 2,9 ($N=12$), mens det tilsvarende tal for pigerne er 3,3 ($N=12$). Dette betyder, at pigernes sprog generelt er en smule mere standardiseret end drengenes, men forskellen i sprogbrugen mellem de to køn er imidlertid ikke signifikant ($F\text{-ratio}=0,526$; $p=0,476$). Hvad angår sprogbrugen i forhold til socialklassebaggrund er gennemsnitstallet for socialgruppe 1 ($N=6$) 4,7; det tilsvarende tal for socialgruppe 2 ($N=10$) er 3, mens det for gruppe 3 ($N=8$) er 2,1. I sammenligningen mellem de tre socialgrupper er der en signifikant forskel i sprogbrugen imellem gruppe 1 og gruppe 2 og imellem 1 og 3 ($F\text{-ratio}=10,598$; $p=0,007$), men derimod ikke imellem socialgruppe 2 og 3. Det betyder, at sprogbrugen hos henholdsvis gruppe 2 og gruppe 3 informanter kan karakteriseres som signifikant mere ikke-standardiseret end hos elever fra socialgruppe 1 - et resultat, der underbygger tendenserne fra andre sociolingvistiske undersøgelser.

Som nævnt tidligere er den sproglige adfærd i en vilkårlig social sammenhæng normalt ikke konstant, men har en vis grad af kontekstrelateret variation. Dette gælder for de fleste sprogbrugere, men er i særdeleshed aktuelt for dem, der behersker mere end én lingvistisk kode. I den såkaldte akkommodationsteori argumenteres der for, at man ved hjælp af en analyse af den kommunikative adfærd kan udtale sig om individets opfattelse af det omkringliggende, sociale miljø. Optagelserne fra nærværende undersøgelse er blevet analyseret med baggrund i denne teori, og her har der vist sig, at der i samtalsituationen

konstant sker små sproglige ændringer afhængig af den sociale situation. Rent praktisk er akkommodationsteorien blevet dokumenteret⁶ gennem en påvisning af, at antallet af ikke-standard forekomster af de før omtalte variabler varierer afhængig af samtalepartneren. Desuden har det vist sig, at også emnet for samtalen og konteksten, hvori samtalen finder sted, spiller ind på antallet af standard/ikke-standard manifestationer i sproget. M.h.t. samtalepartneren foregår interaktionen enten lærer-elev eller elev-elev, og her viser det sig, at der generelt er flere ikke-standard forekomster, når eleverne kommunikerer indbyrdes. Variationen er tydeligst at iagttage hos de informanter, som i lærer-elev kommunikationen⁷ i overvejende grad bruger standardvarianter, idet der her sker en markant stigning i antallet af ikke-standard varianter, når der f.eks. diskuteres med en klassekammerat. Hvad angår emnet for samtalen, er der flere eksempler på, at et emneskift reducerer eller forøger antallet af ikke-standard varianter. Det typiske mønster er, at der i forbindelse med mere akademisk orienterede emner bruges flere standardvarianter, mens antallet af ikke-standard forekomster stiger markant, når emnet bliver af mere almen, hverdagsagtig karakter. Dette hænger muligvis også sammen med, at samtaler og diskussioner af sidstnævnte type normalt har en mere afslappet karakter og desuden ofte er præget af et forøget engagement hos de implicerede informanter. Eksempelvis kan nævnes, at informanter fra de to FS-klasser typisk bliver markant mere ikke-standardiseret, når de fortæller vitser. Ofte indgår vitserne i en dialog med læreren, men de sproglige ændring indicerer, at formålet med disse indslag i højere grad er at få referencegruppens anerkendelse. Desuden skal det nævnes, at også konteksten spiller ind på antallet af ikke-standard manifestationer i sproget. Generelt viser det sig, at de samme informanter bruger flere ikke-standard varianter i pauser end i timer. Det er imidlertid umuligt at afgøre, om det er konteksten eller emnet for samtalen, der har mest betydning, idet samtaleemner i frikvarterer normalt har en mere hverdagsagtig karakter.

Holdningstesten

Resultaterne af holdningstesten, hvor informanterne som bekendt har karakteriseret en række personer og deres sprog på baggrund af sprogrøver, fremgår af

tabel 2.

Tabel 2.

Gennemsnitlige scoringer for stemme 1-5 med hensyn til spørgsmål 1-16.

(Understregning angiver minimumscoring pr. spørgsmål; fed type angiver maksimum).

	St. 1 (L-kbh.)	St. 2 (Vestjysk)	St. 3 (Fynsk)	St. 4 (RM)	St. 5 (H-kbh.)
1. Intelligens	<u>2,083</u>	2,580	2,855	3,986	2,701
2. Uddannelse	<u>1,687</u>	2,269	2,838	3,776	2,739
3. Lederevner	<u>1,765</u>	2,231	2,857	3,769	2,246
4. Selvsikkerhed	3,379	<u>2,964</u>	3,543	3,671	3,045
5. Social status	<u>1,696</u>	2,588	2,855	3,687	4,071
6. Pålidelighed	2,344	3,419	3,066	3,524	<u>2,323</u>
7. Venlighed	<u>2,828</u>	3,955	3,529	3,712	3,179
8. Hjælpsomhed	2,781	3,708	3,545	3,420	<u>2,672</u>
9. Betænksomhed & forståelse	2,426	3,523	3,312	3,580	<u>2,266</u>
10. Social & underholdende	<u>2,492</u>	2,576	2,846	2,852	2,641
11. Formuleringsevne	<u>1,694</u>	2,254	2,904	4,458	3,097
12. Kommunikativ effektivitet	2,216	<u>1,932</u>	3,123	4,575	3,162
13. Æstetisk kvalitet	<u>1,486</u>	1,740	2,419	4,589	2,811
14. Korrekt-hedsniveau	<u>1,792</u>	1,836	2,653	4,500	3,151
15. Standardisering (RM)	<u>1,397</u>	1,443	2,130	4,371	2,559
16. Dialekt?	1,600	<u>1,246</u>	2,265	4,274	2,220

Blandt de mest påfaldende resultater af tabel 2 er formentlig den næsten suveræne position, som den RM-talende speaker indtager i forhold til de øvrige speakere i langt størsteparten af de 16 spørgsmål. En statistisk variansanalyse

viser, at RM-speakeren bliver signifikant mere positivt evalueret end samtlige af de øvrige speakere m.h.t. intelligens, uddannelse og lederevner samt alle de sprogligt relaterede spørgsmål (11-16). Derudover har RM opnået en signifikant mere positiv vurdering end to eller tre af de øvrige sprogprøver m.h.t. social status, pålidelighed, venlighed og hjælpsomhed. Tilsvarende tegner MG-speakeren i sin lavkøbenhavnske 'forklædning' sig for den generelt mest negative evaluering; kun m.h.t. selvsikkerhed scorer denne stemme forholdsvis højt. L-kbh. bliver signifikant mere negativt evalueret end de øvrige stemmer, når det drejer sig om intelligens, uddannelse, social status samt formuleringsevne. Endelig skal det bemærkes, at den vestjyske speaker har forholdsvis stor variation i evalueringens mønstret, idet der scores generelt lavt m.h.t. de fleste sproglige spørgsmål, men til gengæld højt hvad angår flere soldaritetsmarkører. Den fynske speaker holder sig generelt i midterpositionen m.h.t. de fleste spørgsmål.

M.h.t. de ekstralingvistiske variabler, nemlig informanternes køn, social klasse og selvrapporteret sproglig baggrund, er der igen foretaget statistiske variansanalyser for at se, hvorvidt disse forhold har en signifikant indflydelse på evalueringerne. Der er foretaget en statistisk analyse for de enkelte spørgsmål m.h.t. scoringer for hver enkelt speaker i forhold til h.h.v. køn, social klasse og sproglig baggrund. Med ganske få undtagelser er der intet signifikant i forholdet mellem pointscoringer og de nævnte variabler, og der er således ikke statistisk belæg for at tillægge disse forhold nogen betydning.

Endelig skal det nævnes, at informanternes sproglige viden også er blevet testet, idet de i spørgsmål 17 på spørgeskemaet bliver anmodet om at placere de fem sprogprøver geografisk. Resultaterne viser, at 44,5% har været i stand til at identificere sprogprøverne korrekt; 19,2% har givet et delvis rigtigt svar (d.v.s. informanter, der blot har angivet Jylland eller Sjælland ved h.h.v. vestjysk og l- og h-kbh.), mens 20,3% har angivet 'ved ikke'. De resterende 16% udgøres af h.h.v. forkerte svar (7,9%) og ikke oplyste (8,1%). Bortset fra RM, der i sin egenskab af geografisk neutralitet naturligvis har været vanskelig at stedfæste, er det placeringen af vestjysk, der har voldt flest problemer. Identificeringen af sprogprøverne er desuden blevet relateret til informanternes socialklassebaggrund, og her viser det sig (1) at antallet af forkerte svar er stort set det

samme i alle tre SG; (2) at antallet af rigtige svar er markant højere i SG1 end i SG3, og (3) at antallet af 'ved ikke'-svar er markant højere i SG3 end i SG1. På baggrund af disse tal kan det altså ikke afvises, at der måske er en sammenhæng mellem socialklasse-baggrund og denne specifikke form for sproglige bevidsthed.

Forholdet mellem sprog og holdninger

Et andet vigtigt og for denne undersøgelse helt essentielt resultat er en analyse af forholdet mellem sprogholdninger og sproglig adfærd. Til en belysning af dette aspekt er der foretaget en korrelationstest, hvor den faktiske sprogbrug hos de i tabel 1 omtalte informanter er blevet korreleret med de samme informanternes evaluering af stemme-3 (den fynsktalende speaker). Formålet er at se, hvorvidt der eksisterer en signifikant sammenhæng imellem en forholdsvis positiv evaluering af den fynsktalende speaker og en høj forekomst af fynske ikke-standard varianter eller en forholdsvis negativ vurdering af stemme 3 og en tilsvarende lav forekomst af fynske ikke-standard varianter. Resultaterne af korrelationstesten viser, at der i alle spørgsmål er tale om meget lave korrelationsværdier, hvilket betyder, at der rent statistisk ikke er nogen sammenhæng mellem de to størrelser. På baggrund af tallene fra denne undersøgelse⁶, er der således ikke baggrund for at slutte, at sprogholdningerne har nogen afgørende betydning for den sproglige adfærd - eller omvendt.

Diskussion

Hvad angår undersøgelsens primære formål, nemlig forholdet mellem sprogholdninger og sproglig adfærd, er der som bekendt intet signifikant i forholdet mellem de to størrelser, hvilket tyder på, at den sproglige adfærd ikke er betinget af en positiv holdning til egen sproggruppe. Det skal dog understreges, at der i denne sammenhæng kun er tale om at påpege tendenser. Dels er datamaterialet som bekendt forholdsvis begrænset, og dels opstår der en skævhed hos nogle af informanterne, fordi den sproglige registrering er sket på baggrund af dialoger med en RMs-talende lærer. Ifølge Ajzen & Fishbein (1977) er en direkte sammenligning mellem attitudens affektive og konative elementer nemlig betinget af den størst mulige grad af overensstemmelse mellem de to elementers entiteter,

d.v.s. handlingen (den sproglige adfærd/ evalueringen), målet for handlingen (samtalepartneren/den fynske speaker) samt konteksten, hvori handlingen udføres (skolen) og tidspunktet for handlingens udførelse (skoletiden). Kun hos én informantgruppe, nemlig FS, 8. kl., er der overensstemmelse mellem samtalepartnerens og speakerens sprog, og her er det således muligt at foretage en direkte sammenligning. Heller ikke her er der imidlertid basis for at tillægge holdningerne nogen afgørende betydning for adfærden. Den tilsyneladende mangel på overensstemmelse mellem attitudens tre dimensioner betyder ifølge Ehrlich (1973), at der kan stilles spørgsmålstejn ved attitudens kvalitet. En manglende korrelation mellem handling og adfærd betyder nemlig ifølge forfatteren, at der er tale om en ustabil holdning, som i højere grad er mulig at påvirke og evt. ændre, end tilfældet er med en såkaldt stabil holdning. Denne omstændighed kan måske støttes af det synspunkt, der kommer til udtryk hos Kristiansen (1990), der argumenterer for, at modstanden med sproglig konformitet har været forholdsvis ringe i Danmark, og at det derfor har været let for skolen at praktisere en ensrettet sprogpolitik med RM som eneste norm og dermed føre an i en tilsyneladende effektiv standardiseringsproces.

Med hensyn til resultaterne fra holdningstesten er det først og fremmest værd at bemærke de åbenlyse lighedspunkter i forhold til tendenserne fra et tidligere eksperiment (Ladegaard, 1992). Her blev testen udført i fire forskellige lokaliteter (Vest- og Østjylland, Fyn og Sjælland) og med et langt større antal informanter, som både aldersmæssigt, geografisk og socialt må anses som mere repræsentative, end tilfældet er med informantgrupperne fra nærværende undersøgelse. Alligevel er der som nævnt påfaldende lighedspunkter mellem resultaterne fra de to undersøgelser, og disse tendenser bliver desuden i vid udtrækning bekræftet i en lang række britiske og nordamerikanske studier. Det overordnede mønster i de mange eksperimenter går ud på, at standardvarianter generelt associeres med høj status og kompetence, mens regionale ikke-standard varianter i højere grad vurderes positivt m.h.t. en række medmenneskelige egenskaber. Den mest negative evaluering tilskrives generelt de socialt betingede ikke-standard varianter, der ofte associeres med industrialiserede storbyer.

Hvad angår RM og den næsten suveræne evaluering, der er tilfaldet denne

variant, er dette måske i nogen grad et forventeligt resultat, idet undersøgelsen finder sted i en skolemæssig kontekst. Her har RM nemlig manifesteret sig som i hvert fald det officielle kommunikationsredskab i undervisningen, mens ikke-standard varianterne i højere grad bliver betragtet som uhensigtsmæssige og mindre funktionsdygtige toleranceobjekter (jf. CUR-Afsluttende redegørelse, 1982). Selvom denne opfattelse ikke nødvendigvis har manifesteret sig i den konkrete undervisningssituation, så tyder vurderingen af de rent sproglige spørgsmål, hvor RM som bekendt er blevet evalueret signifikant mere positivt end de øvrige varianter, alligevel på, at RM trods alt betragtes som det absolut bedste kommunikationsredskab. Baggrunden for standardvariantens næsten suveræne overlegenhed i forhold til de øvrige kan måske igen føres tilbage til den allerede anførte påstand om, at modstanden mod sproglig konformitet har været forholdsvis lille i Danmark, fordi skolen igennem årtier mere eller mindre åbenlyst har praktiseret sproglig normering (Kristiansen, 1990). Denne normering er måske sket ud fra den antagelse, at rigsdansk er den geografisk og socialt neutrale kode, der betragtes som "et middel til frigørelse, til sproglig kontakt med alle danske" (CUR-Afsluttende redegørelse, 1982: 169), og derfor passer godt ind i et skolesystem, der i bekendtgørelser såvel som undervisningspraksis har sat lighedsidealet meget højt (se Højlund, 1987).

Placeringen af den fynske speaker og sprogprøve i en relativ midterposition er naturligvis interessant i denne sammenhæng, idet der jo for langt de fleste informanter her er tale om en vurdering af egen sproggruppe. Hvis man antager, at der finder en identificering sted imellem informanterne og den fynske speaker, så indicerer resultaterne fra holdningstesten altså, at informanterne generelt har en forholdsvis negativ selvopfattelse, hvor de føler sig underlagt den rigsdanske speaker og til en vis grad også den højkøbenhavnske, men til gengæld er forholdsvis overlegne i forhold til den lavkøbenhavnske og til dels også den vestjyske speaker. Den forholdsvis negative selvopfattelse skal måske ses som et udtryk for, hvad der ofte (se f. eks. Lindgren, 1985) er blevet betegnet som essensen af dansk folkekarakter og identitet, nemlig den såkaldte Jantelov. Hvis Janteloven virkelig er et udpræget dansk fænomen, er det muligt, at 'Du-skal-ikke-tro-du-er-noget'-ideologien også har manifesteret sig på det sproglige

område og konkret givet sig udslag i, at regionale minoriteter tilsyneladende ikke kan karakteriseres v.h.a. en stærkt manifesteret regional stolthed.

M.h.t. informanternes sproglige adfærd eksisterer der tilsyneladende et modsætningsforhold, når der sammenlignes med deres holdningstilkendegivelser, idet den positive evaluering af RM ikke som forventet medfører, at eleverne udelukkende bruger RM i skolen. I tidligere sociolingvistiske undersøgelser, der har analyseret skolesproget i en dansk kontekst, er der ellers enighed om, at dialekten er forsvundet som sprog i skolen og blevet erstattet af et mere ensartet regionalsprog eller RM (se f.eks. Hansen & Lund, 1983). Formålet med denne undersøgelse er ikke at tilbagevise denne konklusion, men det skal alligevel bemærkes, at den relativt høje forekomst af visse fynske ikke-standard varianter i en FS-kontekst i hvert fald ikke støtter teorien om, at RM efterhånden bliver enerådende kommunikationsredskab i skolen. Hvad angår de markante forskelle i antallet af ikke-standard manifestationer i sproget i FS i forhold til PS, er der flere forhold, der måske gør sig gældende. Først og fremmest er det informanternes socialklasse baggrund, der ser ud til at have afgørende betydning for deres sprogbrug og sproglige bevidsthed. Som nævnt er der signifikant flere standard forekomster hos elever fra socialgruppe 1 end fra h.h.v. gruppe 2 og 3, og samtidig er informanterne fra den højeste socialgruppe i vid udstrækning koncentreret i PS. Ud over at en korrelation mellem standardiseret sprogbrug og højere social klasse underbygges af konklusionerne fra en række tidligere sociolingvistiske undersøgelser, skal det desuden nævnes, at der hos gruppe 1 informanterne findes en langt større grad af mobilitet. Informanterne fra socialgruppe 3 er typisk født, opvokset og bosiddende i det sociale miljø, der omgiver skolen, mens eleverne fra gruppe 1 langt oftere er født andre steder i Danmark eller i udlandet og har boet flere steder under opvæksten. Disse omstændigheder kan meget vel være medvirkende årsag til den generelt meget forskellige sprogbrug og bevidsthed i forhold til såvel socialklasse som skolebaggrund.

Hvis man sammenligner de to yderpunkter hvad angår sproglig standardisering, nemlig PS1, 8. kl. og FS, 8. kl., er der desuden et andet forhold, som gør sig gældende. Det drejer sig om lærerens sprog og holdninger. I FS, 8. kl. er den medvirkende lærer ikke RM-talende i dialogen med eleverne; en analyse af

lærerens sprog viste 49,4% ikke-standard forekomster af de omtalte variabler, hvilket betyder en placering i midtergruppen (gruppe 3) m.h.t. den faktiske sprogbrug. Hvis vi igen betragter akkommodationsteorien, er der basis for at konkludere, at lærerens sprog meget vel kan være en bestemmende faktor i antallet af ikke-standard manifestationer hos informanterne - lige så vel som påvirkningen kan gå i den modsatte retning. I de øvrige tre klasser taler de medvirkende lærere RM, hvilket må formodes at kunne influere sproget i klassen i en mere standardiseret retning. I PS1, 8. kl. er der desuden tale om en lærer, der fører en konsekvent RMs-orienteret sprogpolitik i sin undervisning og korrigerer ikke-standardiseret udtale hos eleverne. Denne korrektionspraksis kan måske være med til at forklare såvel den meget RM-nære udtale hos informanterne som helhed som den ret udprægede tendens i klassen til hyperkorrektion⁸ i forbindelse med udtalen af /ð/ i konstellationer, hvor man normalt udelader den på RM.

M.h.t. den kontekstafhængige variation i den sproglige adfærd giver undersøgelsens data som bekendt god støtte til den såkaldte akkommodationsteori. Lingvistisk konvergens eller divergens er ofte et fænomen, der foregår på det ubevidste plan, og om de psykologiske mekanismer, der betinger disse ændringer i den sproglige adfærd siger Beebe & Giles (1984:8):

People will attempt to converge linguistically toward the speech patterns believed to be characteristic of their recipients when they (a) desire their social approval and the perceived costs of so acting are proportionally lower than the rewards anticipated; and/or (b) desire a high level of communicational efficiency, and (c) social norms are not perceived to dictate alternative speech strategies. ... People will attempt to maintain their speech patterns or even diverge linguistically away from those believed to be characteristic of their recipients when they (a) define the encounter in intergroup terms and desire a positive ingroup identity ...

Når disse principper overføres til nærværende undersøgelse, bliver det måske muligt i højere grad at forklare nogle af de ubevidste reaktionsmønstre. Når fynsktalende elever generelt har flere standardmanifestationer i sproget, når dialogen foregår med en RMs-talende lærer, end når de konverserer indbyrdes, er forklaringen måske den, at eleverne søger at opnå lærerens anerkendelse i en kommunikationssituation, hvor de er den socialt underlegne part. At emner af mere akademisk karakter såvel som diskussioner og samtaler i undervisningstiden ligeledes medfører flere standardvarianter i sproget kan måske tilskrives behovet

for større kommunikativ effektivitet. Under alle omstændigheder er eleven i den sociale og kommunikative interaktion med læreren i en situation, der intensiverer behovet for såvel social anerkendelse som kommunikativ effektivitet, idet eleven bliver vurderet af læreren og stemplet v.h.a. karakterer.

Hvad angår de samtalsituationer, hvor antallet af fynske ikke-standard varianter forøges, er forklaringen måske den, at informanterne her søger anerkendelse hos referencegruppen og i stedet søger at opnå en positiv egengruppe identitet, selvom læreren i de fleste tilfælde stadigvæk synes at være en del af kommunikationssituationen. Eleven er jo nemlig ligeledes afhængig af referencegruppens accept, og den kan f.eks. søges tilvejebragt gennem vittigheder og provokerende udtalelser eller historier om fester og spiritusforbrug, hvor sproget bliver mere ikke-standardiseret i de fleste tilfælde. Den sproglige divergens i forhold til læreren vil blive opfattet positivt af referencegruppen (og bekræftet gennem latter og samtykkende kommentarer), fordi der eksisterer et gruppefællesskab i forhold til den talende.

Noter

(1) De neutrale betegnelser *standardvariant* og *ikke-standard variant* er valgt for at undgå de mere værdiladede betegnelser som dialekt og regionalsprog, der desuden også mangler præcise og éntydige definitioner.

(2) Lingvistisk akkommodation defineres som den situation, hvor en sprogbruger enten konvergerer (d.v.s. reducerer evt. udtaleforskelle) i forhold til sin samtalepartner i et forsøg på at opnå dennes sociale anerkendelse, eller divergerer (d.v.s. bibeholder eller forøger udtaleforskelle) i forhold til samtalepartneren for at distancere sig fra denne.

(3) Den anvendte socialklasseinddeling er hentet fra Hansen & Lund (1983:50), hvor der er tale om følgende tredelte gruppering: *Socialgruppe 1*: Selvstændige med større virksomheder, funktionærer i topstillinger, akademikere, selvstændige med mellemstore virksomheder, overordnede funktionærer. *Socialgruppe 2*: Selvstændige med mindre virksomheder, funktionærer, faglærte arbejdere og håndværkere. *Socialgruppe 3*: Ufaglærte arbejdere.

(4) Ifølge den klassiske dialektbeskrivelse er det kun maskulinumsformen, der har opløst nasal på fynsk. Grunden til at også femininumsformen er medtaget i denne sammenhæng er, at de informanter, der har opløst nasal i deres udtale, efter alt at dømme også har det i forbindelse med 'hun'.

(5) Labov (1966) er fortaler for, at man på baggrund af et forholdsvis begrænset antal forekomster af en given variabel, nemlig 10-20, alligevel kan sige noget om informanternes sproglige adfærd. Han bygger sit synspunkt på den antagelse, at strukturen i sproget er forholdsvis homogen indenfor de enkelte sprogsamfund. Andre forskere argumenterer for, at omkring 30 forekomster pr. variabel er et mere rimeligt antal.

(6) Pladsen tillader desværre ikke at gengive det omfattende dokumentationsmateriale i denne sammenhæng.

(7) Lærer-elev kommunikationen i FS, 8. kl. er forskellig fra de øvrige, idet læreren her ikke gør brug af RM i dialogen med eleverne (en analyse af lærerens sprog viste et gennemsnit på 49,4% ikke-standard varianter). Denne omstændighed må formodes at spille ind på kommunikationen og øge antallet af ikke-standard varianter hos eleverne.

(8) Med hyperkorrektion menes, at en sprogbruger i sin bestræbelse på at tale korrekt overdriker sin udtale og derved kommer til at tale mere korrekt, end standardsproget foreskriver.

Referencer

- Ajzen, I. & Fishbein, M. (1977): Attitude-behavior relations: A theoretical analysis and review of empirical research. *Psychological Bulletin* 84, 888-913.
- Beebe, L. M. & Giles, H. (1984): Speech-accommodation theories: a discussion in terms of second-language acquisition. *International Journal of the Sociology of Language* 46, 5-32.
- Bourhis, R. Y. & Giles, H. (1976): The language of cooperation in Wales: A field study. *Language Sciences* 42, 13-16.
- Bradac, J. J. (1990): Language attitudes and impression formation. In Giles, H. & Robinson, W. P. (eds.): *Handbook of Language and Social Psychology*. Chichester: John Wiley.
- Brink, L. & Lund, J. (1975): *Dansk rigsmål I-II*. København: Gyldendal.
- CUR Afsluttende redegørelse (1982): *Modersmålet i uddannelserne. Hvilke mål? Hvilke vilkår?* København: Stougaard Jensen.
- Ehrlich, H. J. (1973): *The Social Psychology of Prejudice*. New York: John Wiley.
- Giles, H. (1979): Sociolinguistics and Social Psychology: an Introductory Essay. In Giles, H. & St. Clair, R. N. (eds.): *Language and Social Psychology*. Baltimore: University Park Press.
- Giles, H. & Coupland, N. (1991): *Language: Contexts and Consequences*. Milton Keynes: Open University Press.
- Hansen, E. & Lund, J. (eds.) (1983): *Skolen, samfundet og dialekten*. Frederikshavn: Dafolo.
- Højlund, N. (1979): Ligheden som skoleprogram. Nogle overvejelser i anledning af U 90. In Jørgensen, P. A. (ed.): *Lighed. Hvorfor? Hvordan?* Forlaget i Haarby.

- Kristiansen, T. (1990): *Udtalenormering i skolen*. København: Gyldendal.
- Kristiansen, T. (1991): *Sproglige normidealer på Næstvedegnen*. Ikke publiceret ph.d.-afhandling. Institut for Dansk Dialektforskning, Københavns Universitet.
- Kristiansen, T. & Giles, H. (1992): Compliance-gaining as a function of accent: public requests in varieties of Danish. *International Journal of Applied Linguistics* 2, 17-35.
- Labov, W. (1966): *The Social Stratification of English in New York City*. Washington D.C.: Center for Applied Linguistics.
- Ladegaard, H. J. (1992): Sprogholdninger i Danmark. En socialpsykologisk analyse af stereotype holdninger til sprog og sprogbrugere i fire danske lokaliteter. *Nordisk Psykologi* 44 (3), 173-189.
- Lindgren, M. (1985): Både-og, hverken-eller. In Bistrup, A. & Winge, M. (eds.): *Danskere. Hvem er vi?* København: Gyldendal.
- Nielsen, N. Å. (1978; 1980): *Dansk dialektantologi I-II*. Odense: Hernov.
- Normann Jørgensen, J. (1980): Det flade a vil sejre. En undersøgelse på sociolingvistisk grundlag af visse københavnske sprogforhold. *Skrifter om Anvendt og Matematisk Lingvistik* 7, 64-124.
- Pedersen, I. L. (1986): Bondsk og ligefrem eller moderne og byagtig. En undersøgelse af holdninger til dialekt og dialekttalende på Fyn. *Danske Folkemål* 28, 11-39.